

Цьмух О. П.,

Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ МОВИ

Об'єктом дослідження даної статті є особливості когнітивного підходу до вивчення мови. Досліджуються процеси концептуалізації та категоризації як одні з важливих процесів пізнавальної діяльності людини.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, категоризація, концептуалізація.*

The article deals with the peculiarities of cognitive approach to the language learning. The processes of conceptualization and categorization, being important processes in the cognitive activities of a human being, are investigated.

Key words: *concept, concept-sphere, conceptualization, categorization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Кінець ХХ століття характеризується появою когнітивної науки, до завдань якої належать дослідження людського розуму, вивчення процесів, пов'язаних із отриманням, переробкою, збереженням, використанням, організацією та накопиченням структур знань, а також з формуванням цих структур у свідомості людини.

Виникнення такої особливої міждисциплінарної науки зумовлене тим, що людська свідомість і розум відносяться до складних та загадкових феноменів, адекватний аналіз яких не може бути здійснений в межах окремої дисципліни. Когнітивна наука дозволяє вивчати ці феномени всебічно, інтегруючи фактологічні дані та використовуючи існуючі методи дослідження різних наук.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наш час проблема когнітивного підходу до вивчення мови є об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема таких, як О. О. Селіванова, О. С. Кубрякова, В. З. Дем'янков, В. А. Маслова, С. Г. Воркачов, М. М. Болдирев.

Мета статті – простежити особливості підходу до мови з когнітивної точки зору.

Завдання статті – проаналізувати систему поглядів науковців щодо процесів пізнавальної діяльності людини.

Наукові результати. Становлення сучасної когнітивної лінгвістики дослідники традиційно пов'язують із працями американських учених-лінгвістів Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, Р. Джеккендоффа, Ч. Філмора та ряду інших [цит. за 8, с. 365], хоча особливості засвоєння та опрацювання інформації на мовній основі привертала увагу дослідників ще у ХІХ столітті [6, с. 8].

У межах когнітивного напрямку мова розглядається як невід’ємна частина пізнання і як найбільш характерна когнітивна здатність людини, орієнтована на пояснення процесів засвоєння, переробки та трансферу знань.

У когнітивній лінгвістиці вперше поставлені питання про те, якою людиною бачить навколишню дійсність, судячи з мовних даних, у якому вигляді вона відображається в її свідомості, який досвід взаємодії з природою і собі подібними людиною фіксує в мові в першу чергу і чому [5, с. 4-5]. У зв’язку з цим до завдань когнітивної лінгвістики входить з’ясування фактів репрезентації різних фрагментів світу у свідомості людини та процеси їх адекватної реалізації. Окрім цього, дослідники аналізують механізми засвоєння мови людиною та принципи структурування цих механізмів, загальні принципи сприйняття та категоризації світу, типи ментальних процесів [3, с. 17-33].

Таким чином, у межах когнітивного підходу в центрі уваги дослідників виявляється проблема сприйняття людиною навколишньої дійсності, способи репрезентації знань та досвіду людини стосовно світу в людському пізнанні.

Важливими процесами пізнавальної діяльності людини вважаються процеси концептуалізації та категоризації. Дослідники трактують концептуалізацію як когнітивний процес структурування знань, спрямований на виокремлення певних мінімальних одиниць людського досвіду. Це процес, що, на думку О. С. Кубрякової, полягає “в осмисленні інформації, яка надходить до нього та призводить до виникнення концептів, концептуальних структур та всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини” [4, с. 93]. Подібне визначення знаходимо у М. М. Болдирева: “Концептуалізація – це мисленнєве конструювання предметів та явищ, що призводить до виникнення певних уявлень про світ у вигляді концептів...” [1, с. 22]. З. Д. Попова та Й. А. Стернін також вважають, що результатом концептуалізації є концепт, мисленнєве відображення виділених ознак даної сфери, що виступає денотатом концепта, тобто тією реальною сферою, яка знайшла в концепті мисленнєве відображення [6, с. 121].

Реальний світ не хаотичний, а структурований, у ньому наявні подібності, відмінності та інші відношення, що визначають його онтологію і незалежні від нашої свідомості. Пізнання людиною оточуючого світу відбувається на основі порівняння, співставлення із уже відомими фактами та явищами, тобто людиною пізнає нове через знання, що в неї вже наявні. Процес членування світу на дискретні сутності та групи таких сутностей, підведення явища, об’єкта чи процесу під певну рубрику досвіду є процесом категоризації [4, с. 42-45]. Функція категоризації – поділ світу на категорії та віднесення конкретних предметів та подій до цих категорій – є однією з найважливіших функцій людської свідомості [1, с. 23].

Один з постулатів когнітивної лінгвістики полягає в тому, що знання людини про світ організуються та зберігаються у вигляді певних концептуальних структур – концептів (М. М. Болдирєв, 2000; С. Г. Воркачєв, 2002; З. Д. Попова, Й. А. Стернін, 2007; А. М. Приходько, 2008).

Як зазначає С. Г. Воркачєв, з початку 90-х років у російській лінгвістичній літературі почали активно вживатись слово “концепт” та його протермінологічні аналоги “лінгвокультурема”, “міфологема”, “логоепістема”. Перегляд традиційного логічного змісту концепта і його психологізація пов’язані в першу чергу із зміною в кінці минулого століття наукової парадигми гуманітарного знання, коли на місце пануючої сциєнтичної, системно-структурної парадигми прийшла парадигма антропоцентрична, функціональна, що повернула людині статус “міри всіх речей” та повернула її в центр всесвіту [2, с. 5-7].

В наш час науковці визнають, що саме концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики [6, с. 29]. Та незважаючи на те, що поняття концепт можна вважати для сучасної когнітивістики усталеним, зміст цього поняття варіює в концепціях різних наукових шкіл та окремих учених.

Так, О. С. Кубрякова пропонує таке визначення концепта: “... оперативна одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці” [4, с. 91].

На думку З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, концепт – це “дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, має відносно впорядковану внутрішню структуру, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю та ставлення суспільної свідомості до даного предмета чи явища [6, с. 34].

А. М. Приходько вважає концепт таким складноструктурованим феноменом, “у якому поняттєве начало, проходячи через сито етнопсихологічної оцінки, органічно сполучується з лінгвокультурним” [7, с. 55].

Отже, вчені погоджуються, що концепт є одиницею ментального рівня і являє собою сукупність ознак, структурованих певним чином. Концепт містить у собі все знання людини про той чи інший об’єкт дійсності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. З вищесказаного можемо зробити висновок, що в межах когнітивного підходу у центрі уваги дослідників виявляється проблема сприйняття людиною оточуючої дійсності та способи репрезентації світу в людському пізнанні. Важливими процесами пізнавальної діяльності людини є процеси категоризації та концептуалізації.

Знання людини про оточуючий світ організуються та зберігаються у вигляді певних концептуальних структур – концептів. Оскільки кон-

цепт знаходить відображення в мові, то саме мова забезпечує доступ до концептів і дає можливість реконструювати їх.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов: Изд-во Тамб. Ун-та, 2000. – 123 с.
2. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. Краснодар, 2002. – С. 5-7.
3. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. 1994. № 4. – С. 17-33.
4. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Кубрякова Е. С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) // Изв. РАН. Сер. Лит. и Яз. – 1999. – т. 58. – № 5-6. – С. 3-12.
6. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314, [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
8. Селванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.